

РЕЗЮМЕ НА НАУЧНАТА ПРОДУКЦИЯ**на гл. ас. д-р Мария Стоянова Дишкова****за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност „Доцент“ в област на висшето образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Педагогика на девиантното поведение и методи на социалната работа), обявен от Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – гр. Бургас (ДВ, бр. 64 от 8 август 2017г.)**

Гл. ас. д-р Мария Стоянова Дишкова участва в конкурса за заемане на академичната длъжност „Доцент“ в област на висшето образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Педагогика на девиантното поведение и методи на социалната работа), обявен за нуждите на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – гр. Бургас, Факултет по обществени науки, Катедра „Педагогика и методика на обучението“, в ДВ, бр. 64 от 8 август 2017г., със следната научна продукция:

- монографии – 1 (авторска);
- колективни монографии – 1;
- учебни помагала – 2 (авторски);
- научни студии – 1 (авторска);
- статии с импакт-фактор – 4 (авторски);
- научни статии в съавторство – 1;
- научни статии – 42 (авторски).

Резюметата, както и копията на представените трудове са подредени според годината на публикуване за по-голяма прегледност. За целите на конкурса научните публикации могат да бъдат представени и групирани в следните направления:

- Публикации, свързани с научната монография – № 1, 11, 16, 31, 33, 38, 39, 41, 46.
- Педагогика на девиантното поведение – № 1, 3, 4, 6, 10, 11, 14, 20, 21, 22, 29, 33, 40, 41, 46, 49, 51, 52.
- Методи на социалната работа – № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 13, 15, 17, 23, 24, 26, 27, 32, 36, 37, 42, 45, 47, 48, 50.
- Работа със студенти – № 3, 4, 12, 13, 19, 24, 25, 30, 32, 34, 45, 52.
- Социално-педагогическа медиация – № 7 и № 18.
- Други – № 28, 35, 43, 44.

Монография

1. Дишкова, М. (2017) *Взаимодействие между образователни и социални институции за преодоляване на девиациите в поведението на децата*. Научна монография. Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас. Рецензенти: проф. д-н Емилия Миленкова Рангелова и проф. д-н Веска Иванова Шивачева, с. 1-310, ISBN: 978-619-7123-71-5.

Научната монография е с обем 312 стр. Състои се от увод, три глави, заключение, списък с използвана литература и приложения. Изследваният в труда проблем е особено актуален и действително изисква задълбочено проучване, както в теоретичен, така и в практически аспект. Получените резултати и направеният анализ имат безспорна научна стойност.

В увода се обосновава направеният избор на тема и се дефинират няколко основни аспекти, породили необходимостта от изследването. Сред най-подчертаните от тях са, че социално-педагогическите проблеми в класната стая са ежедневие и реален факт. Нужно е училището като образователно-възпитателна институция да координира дейността си с

различни социални институции с цел превенция и преодоляване на девиантното поведение на подрастващите. Началното училище се посочва като един от основните фактори за цялостното развитие на детето. Неразрешени проблеми в начална училищна възраст най-вероятно ще се задълбочат и ще ескалират в по-горните класове.

В първа глава от научната монография е направен теоретичен анализ на началното училище като образователно-възпитателен и социален феномен, както и кратък преглед на нормативната база, действаща в Европа и в Република България, която регламентира образованието на децата, неговите основни функции и цели. Цитирани са отделни извадки от законови текстове, които дават яснота относно значимостта на образованието за отделната личност и на взаимодействието между всички педагогически субекти. Посочени са мерките за закрила на детето като предпоставка за недопускане на появата на девиации в поведението му. Посочват се основните цели на съвременното българско училище и се подчертава значимостта на учителската професия. Цитира се извадка от нормативната база, според която на всички педагогически специалисти се дължи почит и уважение от страна на ученици, родители, административни органи и общественост. Включени са правата и задълженията на ученици, родители и учители. Училището се разглежда и като криминогенен фактор, в резултат на нарушените му функции като образователно-възпитателна институция. Неговата социална функция се предопределя от потребността на обществото за обучение и възпитание на младото поколение. Девиантното поведение на учениците се разглежда като педагогически феномен. Прави се анализ на дефинициите за отклоняващо се поведение и се предлага работно понятие за целите на монографичния труд. Теориите за появата на девиантно поведение у детето се споменават единствено с цел да се очертаят основните пътища, които могат да доведат до противообществено и неправомерно поведение. Посочват се детерминантите на девиантното поведение като се разделят на макро-, мезо- и микро равнище. Кратък литературен обзор дава възможност да се проследи явлението „агресивни прояви на детето“ и да се изясни използваната терминология във връзка с този актуален проблем. Прави се препратка към университетското образование на учителите и се установява, че то е насочено най-вече към усвояване на методики за преподаване по различни предмети и почти не включва придобиване на умения за справяне с агресивните прояви на учениците. В края на първа глава се посочва мястото на началното училище в системата на социално-педагогическо взаимодействие за преодоляване на девиациите сред децата. Прави се уточнение, че е недопустима липсата на сътрудничество и партньорство между образователни и социални институции, когато става дума за преодоляване на девиантното поведение сред децата. Дават се примери със случаи, в които едно дете е клиент на няколко образователни и социални институции едновременно, а това задължително изисква координиране на действията на специалистите. Съобразно целите на изследването се прави кратък анализ на дейността на различни социално-педагогически институции.

Във втора глава от научната монография се очертават основни тенденции, свързани с девиациите в поведението на децата в началното училище. Формулирани са цел, хипотеза, задачи, обект и предмет на проучването. Направен е много задълбочен анализ на резултатите от проведеното изследване с педагогически специалисти и родители. Изследователският инструментариум включва анкетна карта, наблюдение, дискусия, интервю. Във втора глава е отразена съвременната реалност в началното училище относно поведението на децата. Проучването е насочено най-вече към девиантните прояви на децата, причините за тяхната поява и методите, използвани за преодоляването им от страна на педагогическите специалисти. Изследва се наличието на взаимодействие между образователни и социални институции по посока на преодоляване на отклоняващото се поведение на учениците. Анализират се действията на началните учители за превенция на появата на противообществени и неправомерни поведенчески прояви. За съжаление се установява, че не винаги социалните институции се

отзовават веднага на получен сигнал от образователна институция. Засяга се въпросът се взаимодействието между всички педагогически субекти, особено между родители и учители. Откриват се сериозни белези за „студена война“ между тези основни за детето възпитателни фактори. Оказва се, че противно на мнението на учителите, не всички проблеми започват в семейството, а могат да бъдат предизвикани от неблагоприятна обстановка в училището или трудна адаптация към училищния процес. В някои аспекти се прави сравнителен анализ между пилотното и същинското проучване. Наличието на междуинституционално партньорство се дефинира като едно от задължителните условия за оптимално развитие на детето в началното училище.

Трета глава от научната монография е посветена на методиката на социално-педагогическата работа в началното училище като средство за преодоляване на отклоняващото се поведение сред учениците. На базата на резултатите от проведеното изследване се предлага теоретичен модел на методика за социална работа в образователната институция, която включва индивидуално общуване с детето, социална работа с родители и методи на социалната работа с група. Разглежда се насилието над деца като често срещано явление в нашето съвремие. Подчертава се задължението за съдействие на всички педагогически субекти при данни за насилие над дете. Прави се анализ на теоретичната детерминираност на социалната работа в образователните институции и необходимостта от социален педагог сред педагогическите специалисти в училище. Следва кратък преглед на функциите на педагогическия съветник и училищния психолог, както и извадки от длъжностната характеристика на педагогическия съветник, регламентиращи неговото взаимодействие с останалите педагогически субекти. Разглеждат се някои от основните компетентности на социалния педагог, необходими за оптимална ефективност на неговата дейност. Изброяват се основни методи на социалната работа при индивидуалното общуване с децата за преодоляване на девиациите в поведението им като преди това изяснява спецификите на процеса на междуличностно общуване. Посочват се четирите основни фази (етапи) на социално-педагогическата интервенция. Анализират се различни умения, необходими на специалиста за осъществяване на социално-педагогическо въздействие. Умението за емпатия се посочва като основно в социалната работа. Прави се изключително важна констатация, че емпатията не е и не бива да бъде проява на съжаление. Наред с умението за проява на емпатия не отстъпва по значение умението на специалиста за преодоляване на гнева в общуването. Други умения, разгледани в тази глава, са: умение за консултиране, умение за споделяне, помагачо поведение, умение за работа в екип. Не по-малко важни са методите на социално-педагогическата работа с родителите на децата и в този смисъл социалният педагог често влиза в ролята на медиатор. Следва кратко изложение на методите на социална работа с група като се има предвид работата на педагога с класа.

В заключението са направени няколко основни изводи, които са базирани на получените резултати от направеното теоретично и анкетно проучване. Стига се до тревожно заключение, че неразрешените проблеми в началното училище вероятно са наследство от детската градина и ако не бъдат преодоляни навреме, ще се задълбочат и ще доведат до сериозни последствия в по-горна възраст. Взаимодействието между образователни и социални институции е задължително условие за преодоляване на девиациите в поведението на учениците, а използването на методите на социално-педагогическа работа гарантира ефективно и трайно възпитателно въздействие.

Използвани са 199 литературни източници, от които 156 са български, 42 са на латиница, а 1 е Интернет-източник. Приложенията са 6 на брой и включват компоненти на използвания изследователски инструментариум (анкетна карта, интервю, протокол от наблюдение), както и подробни данни от получените резултати в табличен вид.

Проблемите, обсъждани в научната монография, са задълбочено анализирани и обсъждани в следващите публикации в списъка.

Колективни монографии

1. Дишкова, М. (2017) *Оценяване на качеството на социалната работа. Колективна монография „Аспекти на оценяването в образователни и социални институции“*, Т. Иванова, Б. Великова-Цонкова, Ел. Дичева и М. Дишкова, с. 7-40. Под науч. Ред. на доц. д-р Т. Иванова. Рецензенти: проф- д-р Наталия Витанова и доц. д-р Надежда Калоянова. Изд. „Libra Scorp“, Бургас. ISBN: 978-954-471-420-8. Под печат – приложено е удостоверение.

В колективната монография се разглеждат различни аспекти на оценяването в образователни и социални институции. Оценяването на качеството на социалната работа е изключително сложен процес. Преди всичко е много важно да се уточни какво ще се оценява (социална услуга, постигнати резултати, специфика на целевата група). Следва дефиниране на причината, провокирала оценяването (например регулярен институционален контрол). И не на последно място е значимата роля на оценяващия, който може да бъде потребител на социалната услуга или държавен контролен орган. Разглеждат се четири модели на социална работа (интеракционен, медицински, практико-изследователски, феминистки), всеки от които предполага оценяване според съдържанието, т.е. оценката ще зависи и от подбрения модел на интервенция. Към всеки клиент в социалната работа се поглежда персонално, според индивидуалните и възрастовите особености на личността, както и в зависимост от конкретния случай. Социалният работник или социалният педагог ще изберат този модел на социална работа, който съответства най-добре на казуса. Следователно, ако се оценява качеството на социалната работа, трябва да се знае, че тя се реализира съобразно особеностите на клиента и спецификата на неговите затруднения. Предполага се, че поставената оценка трябва да е обективна, въпреки че специалистите в социалната работа изграждат с клиента субект-субектни взаимоотношения.

Цитират се някои законови текстове, които регламентират осъществяването на контрол на извършваните социални услуги и оценка на потребностите на клиента. Това са: Закон за социално подпомагане, Правилник за прилагане на закона за социално подпомагане, Наредба за критериите и стандартите за социални услуги за деца. Разглеждат се основни принципи, които гарантират ефективността на социалните услуги: достъпност; стимулиране на независимостта на клиента; участие на гражданското общество; наличие на квалифициран и мотивиран персонал; ефикасност и постигане на положителна промяна.

Качеството на социалната услуга може да се търси основно в три направления: институционална структура, работен процес и краен резултат. Важно е да се знае дали ще се оценява постигнатата промяна в живота на клиента или качеството на неговия живот, защото не е задължително наличието на първото да гарантира повишаване на второто. Очакваните резултати от социалната работа са: постигане на промяна и създаване на нагласа у клиента за запазване на промяната. В този смисъл оценяването на качеството на социалната работа зависи от гледната точка. Дава се пример с изследване на зависими лица, които постигат желаната промяна, но избират живот в терапевтичната общност, защото не са сигурни в способността си да задържат промяната извън нея. Разработени са два въпросника. Първият е предназначен за студенти от специалност „Социална педагогика“ и цели да се проучи мнението им за работата на базови специалисти в социални институции. Тази тема е коментирана и в други научни публикации – №12 и №13. В статията „Оценката на студентите от специалност „Социална педагогика“ за работата на базовите специалисти в различни социални институции“ е публикуван работен вариант на въпросника, а резултати от проведеното пилотно изследване са анализирани в публикацията „Оценка на студентите за работата на базовите специалисти в социално-педагогически институции“. На тази база въпросникът се допълва, а твърденията се прецизират. Вторият въпросник е предназначен за попълване от базовите специалисти и до голяма степен разкрива тяхното професионално мнение по разглеждания проблем. Той все още не е използван в практиката. Предвижда се разработване на трети въпросник, който ще бъде

предназначен за попълване от потребителите на социални услуги и по този начин изследователят ще разполага с данни за нагласите на бъдещите специалисти, практикуващите в сферата и представителите на целевите групи. В заключение трябва да се подчертае, че оценяването на качеството на социалната работа е компонент на социалната работа и повишава нейното качество. Това води до нарастване на доверието на клиента в социалния педагог или социалния работник. Оценяването мотивира специалиста за ефективно изпълнение на неговите задължения и предотвратява вероятността от извършване на злоупотреби.

Учебни помагала

2. Дишкова, М. (2015) *Социална и правна защита на личността и социално законодателство – тестове за самоподготовка на студенти от специалност „Социална педагогика“ – първа част, учебно пособие. Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас. Рецензенти: проф. д-н Емилия Рангелова и доц. д-р Георги Петров, с. 1-76. ISBN 978-619-7123-29-6.*

Тестовете, включени в учебното пособие са замислени като възможност за упражнение, самоподготовка, самооценка и самоконтрол на студента. Респективно обемът на правна информация в тях е равен на знанията и уменията, заложи да бъдат усвоени в курса на обучение по дисциплината „Социална и правна защита на личността и социално законодателство“. Към всеки един от тестовете е налице ключ с правилните отговори, което дава възможност на студента да направи проверка на решения тест. Нещо повече, в учебното пособие се описва авторска методика, която е апробирана успешно в практиката от няколко учебни години и води до постигането на високи резултати във връзка с усвояването на нелекия материал. Методиката включва предоставяне на възможност на студентите да използват пълния законов текст докато решават теста. Така те имат възможност да прочетат закона и да го интерпретират във времето, в което търсят верния отговор. Акцентира се върху нормативните текстове за закрила на детето (включително и на детето с девиантни и делинквентни поведенчески прояви), защото в основата на социално-педагогическата професия стои всяка специализирана дейност и интервенция, свързана с опазване на живота, здравето му и неговите интереси, в това число: Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи; Конвенция на ООН за правата на детето; Закон за социално подпомагане; Закон за защита от дискриминация; Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните; Закон за защита от домашно насилие; Наредба № I-51 от 12.03.2001г. за условията и реда за предоставяне на полицейска закрила на детето; Наредба за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция; Наредба за условията и реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемни семейства и настаняване на деца в тях. Предложени са примерни теми за разработка на курсова работа. Учебното пособие съдържа и един контролен тест, който дава възможност на студента да провери знанията си, усвоени в курса на обучение по дисциплината. Контролният тест включва 50 цитата от различни законови текстове. Срещу всеки един от тях студентът трябва да посочи нормативният акт, от който е взет цитатът. По този начин се проверява компетентността му във връзка с нормативната база, на която се основава социално-педагогическата работа. Целта е не да се наизустява законът, а да се познава съдържанието му и да се промотират в обществото гражданските права и задължения.

3. Дишкова, М. (2015) *Социална и правна защита на личността и социално законодателство – тестове за самоподготовка на студенти от специалност „Социална педагогика“ – втора част, учебно пособие. Университет „Проф. д-р Асен*

Златаров“, Бургас. Рецензенти: проф. д-н Емилия Рангелова и доц. д-р Георги Петров, с. 1-88. ISBN 978-619-7123-33-3.

Втората част на учебното пособие следва същата линия за упражнение и самоподготовка на студента като се разширява обема на законовите текстове, някои от които засягат конкретно децата с девиантно и делинквентно поведение. В тестовете са включени: Всеобща декларация за правата на човека; Конституция на Република България; Семейен кодекс – отношения между родители и деца; Семейен кодекс – осиновяване; Закон за борба с трафика на хора; Наказателен кодекс (НК) – Особени правила за непълнолетните; Наказателно-процесуален кодекс (НПК) – Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни; Правилник за детските педагогически стаи; Правилник за устройството и дейността на Възпитателно училище-интернат (ВУИ) и Социално-педагогически интернат (СПИ); Правилник за организацията и работата на Дом за временно настаняване на малолетни и непълнолетни (ДВНМН); Правилник за устройството и дейността на приютите за безнадзорни деца. Главната цел на обучението по учебната дисциплина „Социална и правна защита на личността и социално законодателство“ е да се усвои необходимото количество от знания относно правните норми, което ще формира у студента система от умения в контекста социалната и правна закрила на детето. В увода на учебното помагало се допълват примерните теми за подготовка на курсова работа. Определено се търси приемственост, защото темите се съчетават със знания, придобити от други дисциплини. Накратко се анализират въпросите за: щадяща процедура при разпит на дете, пробационни мерки, превантивна и корекционно-възпитателна дейност, принципи при реализиране на дейностите за осигуряване на най-добрите интереси на детето. Темите са особено актуални и запознаването с тях повишава професионалната компетентност на студента – бъдещ социален педагог за използване на законодателната уредба в практическата си реализация, включително работата със съответната целева група от уязвими лица и решаване на социално-педагогически проблеми. Познаването на нормативната уредба на Република България е едно от задължителните условия за осъществяване на ефективна и адекватна защита на детето, която е приоритет в работата на социалния педагог.

Научни студии

4. Дишкова, М. (2016) *Детската площадка – място за игра, бойно поле, борба за оцеляване на деца и родители или нещо друго. Сборник научни студии „Педагогически и психологически предизвикателства на социалната среда“*. Университет „Проф. д-р Асен Златаров“. Бургас, с. 41-68. ISBN 978-619-7123-51-7.

В студията се разглежда проблемът за проявите на агресия на детската площадка. Ако детската площадка се възприема като място, на което детето се среща с други деца, социализира се и развива моторно-двигателните си умения, не е редно да се определя като „бойно поле“ за малки и големи. В подкрепа на това твърдение се прави задълбочен анализ на резултатите, получени от проведено изследване сред 1000 респонденти – родители и роднини на децата, които играят на детската площадка. Проучването е съобразено с конкретни критерии и показатели, например: пол, възраст и образование на анкетираните, брой деца в семейството, местоположение на детската площадка в малък или голям град и др. Направени са конкретни изводи, които са много показателни за поведението на деца и родители на детската площадка. Много от техните реакции спрямо останалите определено нарушават установените норми на поведение в социума и могат да се окачат като девиантни прояви. В студията се прави сравнителен анализ между гледната точка на майката срещу гледната точка на бащата относно реалността, която се случва на детската площадка. Съществуват раминавания между двете гледни точки, които са основание да се подчертае, че възпитателното влияние на майката е по-различно от възпитателното въздействие на бащата. Независимо от това, изследването

установява наличието на тревожна тенденция, свързана с проявите на агресия, не само от страна децата, но и от страна на техните родители, които са основни възпитателни субекти. 95% от анкетираните майки споделят, че детето им често става обект на агресия от страна на други деца, в отговор на което родителите най-често отвърщат с агресия: започват да се карат с посегналото дете и неговите родители или учат детето си да отвърща на удара. Бащата приема подобни сблъсъци с много повече толерантност и търпение. Той изразява мнение, че децата трябва да се научат да се справят в проблемни ситуации и овладяването на умения за саморазправа не е най-добрият вариант. В заключение може да се каже, че майката приема детската площадка като бойно поле и отива там, готова за война. Тя се кара и спори с другите деца и родители, защото смята, че го прави в интерес на детето. По този начин, обаче, тя дава пример на детето си с едно агресивно поведение, липса на толерантност и търпение. Бащата от друга страна смята, че детската площадка е място за игра. Той дава възможност на детето да развива уменията си за комуникация с връстниците като предлага различни варианти за преодоляване на конфликта без да се отвърща на агресията с агресия. Подчертава се фактът, че детето следва примерът на своите родители: ако тяхното поведение е агресивно, най-вероятно децата също ще развият склонност към агресивни прояви още от най-ранна възраст. Освен това, в студията се споменават отчасти резултатите от изследването, които са съобразени с критериите за образование на родителите и местоположение на детската площадка, но те са обект на по-задълбочен анализ в други научни публикации. Подчертава се и проблемът за финансовата агресия спрямо родителите и как техните реакции също оказват траен възпитателен ефект върху детето.

Статии с импакт-фактор

5. Дишкова, М. (2017) *Методи на социалната работа с недоброволни клиенти (Methods of social work with no voluntary clients)*.

В научната публикация се разкрива един особено интересен проблем за недоброволните клиенти и методите на социалната работа за въздействие над тях. Клиентът е творец на собствената си промяна. Той трябва да участва активно в реализирането на социално-педагогическите цели и да инициира по-голямата част от стъпките по пътя към новото начало. Социалната работа предлага помощ на личността за самопомощ. Ако нещата не се случват по този начин, социално-педагогическото въздействие може да се окаже неефективно, а постигнатите резултати – нетрайни. Прави се опит да се дефинира понятието „недоброволен клиент“. Уточняват се целевите групи, чиито представители могат да се окажат такива клиенти (извършители и жертви на домашно насилие; лишени от свобода; осъдени на пробация; лица със зависимости; деца с девиантно поведение; родители, които срещат затруднения при отглеждането и възпитанието на своите деца и др.). Засяга се темата за личната мотивация на клиента, който не участва доброволно в процеса към постигане на промяна. Уточняват се различията между доброволен и недоброволен клиент, както и между недоброволен и „предписан“ клиент. Социалната работа с недоброволни клиенти се окачествява като голямо предизвикателство за социалния работник. Много е важно да не допуска размиване на основните цели на социалната работа, а именно оказване на помощ на лица, които нямат възможност да се справят сами със затрудненията и проблемите си. Независимо от причината, довела клиента в кабинета на социалния работник/педагог, специалистът трябва да прояви разбиране към проблемите на индивида, без да го критикува. Обективизмът също е задължително условие за ефективна социална работа с недоброволни или предписани клиенти. Търсенето на адекватни методи за въздействие над личността до голяма степен зависи и от мотивацията на специалиста да окаже помощ и подкрепа.

6. Дишкова, М. (2017) *Медиацията в началното училище (Mediation in primary school)*. International Journal "Knowledge". Vol. 17.1. Education and Social Sciences. Global Impact

& Quality Factor 1.322 (2016). ISSN 2545 – 4439 (printed). ISSN 1857 – 923X (e-version). Institute of knowledge management, Skopje, pp. 125-131.

В статията се разглежда процесът на медиация като ефикасен способ за решаване на конфликтни ситуации в началното училище. Интерес представлява направеният кратък литературен обзор, който дава възможност за изясняване на понятието за медиация. Разгледани са основните изисквания към медиатора, които са съобразени с нормативния регламент в Република България. Постепенно се преминава към проблема за училищната медиация като истинска възможност за справяне с предизвикателствата в съвременната училищна реалност. Търси се връзката между социалната работа и процесът на медиация в изборът от интервенции за разрешаване на проблемни казуси. Направен е задълбочен анализ на резултатите, получени от проведено изследване с родители на деца в началното училище, чиято цел е да се проучи тяхното мнение за използването на процедури по медиация, когато е налице спор между ученици, родители, педагогически специалисти. Оказва се, че родителите не са много подготвени да приемат тази алтернативна форма за решаване на конфликти, защото не вярват в нейната справедливост и изгода за детето им. Нещо повече, проучването показва, че не е голям броят на родителите, които са добре запознати с терминът „медиация“ и възможностите на тази алтернативна процедура за изход от проблемно общуване. В статията процесът на медиация се разглежда като приложим и ефикасен метод в социално-педагогическата работа в началното училище. Определено се очертава една изключително сериозна тенденция за необходимостта от алтернативни форми за преодоляване на проблемите в класната стая. В статията „Social pedagogue as mediator“ се разкрива ролята на социалния педагог като медиатор.

7. Дишкова, М. (2016) *Нива на взаимодействие между социалния работник/педагог и детето, лишено от родителска грижа.* (“Levels of interaction between social worker/pedagogue and child, deprived of parental care”). *International Journal “Knowledge”*. Vol. 16.1. Scientific papers. Global Impact & Quality Factor 1.023. ISSN 1857 – 923X. Institute of knowledge management, Skopje, pp. 349-354.

В статията се разглежда проблемът за сложните взаимоотношения между социалния работник (социалния педагог) и детето, лишено от родителска грижа. В допълнение се прави опит за теоретична класификация на типовете социален работник (социален педагог), които предопределят типа на общуване с детето, отглеждано в институция. Разглежда се теорията за „главата, сърцето и ръцете“ на специалиста и липсата на професионализъм в допускането на прекалена близост с детето, лишено от родителско внимание. Подчертават се функциите на социалния работник и основните принципи, на които се основава дейността на Центровете за настаняване от семеен тип като алтернатива на семейното възпитание. Търси се педагогическа отговорност на специалистите, които трябва да подпомогнат детето в придобиване на умения за самостоятелен живот и да компенсират липсата на родителите. Разгледани са резултатите от проведено изследване, реализирано сред социални работници, които работят в сферата на социално-педагогическите услуги и грижи за деца, лишени от родителска грижа. Целта на проучването е да се изследва до каква степен специалистите допускат емоционална близост с децата. Задълбоченият анализ на получените резултати позволява да се направи извод, че е нужно да се установят доверителни взаимоотношения между социалният работник и детето, лишено от родителска грижа, но без да се позволява загуба на авторитета на специалиста и да се допуска прекалена емоционална привързаност. Подчертава се, че социалният работник не е родител на детето, отглеждано в институция, и неговото възпитателно въздействие трябва да се реализира с професионализъм. Проблемът за нуждата от професионална дистанция между социален работник и клиент се разглежда в статията „Университетската подготовка на студента за дистанцията между социален педагог и клиент“.

8. Dishkova, M. (2016) *Motivation to start working as a social pedagogue/worker. International journal "Knowledge in practice". Vol. 15.2. Global Impact and Quality Factor 1.023 (2015). ISSN 1857 – 92. Institute of knowledge management, Skopje, pp. 677-682.*

Тази статия засяга темата за липсата на мотивация за работа като социален педагог или социален работник. Включен е кратък теоретичен анализ на различните видове роли, които социалният работник (социалният педагог) изпълнява в своята ежедневна практика. Оказва се, че социалната работа взима много повече от специалиста, отколкото дава, т.е. изисква голямо количество умения и саможертви за сметка на ниско заплащане и тежки условия на труд. Проведено е изследване сред студенти от специалност „Социална педагогика“ и „Социални дейности“ в различни университети, за да се проучи тяхното мнение за факторите, които определят социалната работа като неатраaktivна дейност. Анкетиранияте студенти споделят, че сред основните причини за липсата на мотивация за упражняване на тази професия са: страх от клиентите и техните проблеми, поради липсата на професионален опит и самочувствие; неувереност в собствените способности за оказване на помощ; липса на практически умения; ниско заплащане; 24-часов работен график, който предполага нощни смени; наговарване с негативни емоции; неприязън към някои целеви групи и др. Изследването включва и базови специалисти от социално-педагогически институции. Тяхното мнение се проучва, за да даде допълнителна яснота по разглеждания проблем. Анкетиранияте специалисти споделят, че много от младите хора са егоистични, мързеливи и безотговорни, което ги прави неподходящи кандидати за позициите за работа в социално-педагогическата сфера, която изисква специфични умения. От тук следва изводът, че е необходима промяна в условията на труд, както и сериозна проверка на мотивацията на студента още при кандидатстване в университета.

Научни статии в съавторство

9. Dimitrova, Zl. & M. Dishkova (2017) *Physical activity against deviant behavior: is it possible to prevent and reduce deviances with sport? Journal of Process Management – New Technologies, International (JPMNT), vol. 5, No 3, pp. 35-41. ISSN: 2334-7449 (Online), ISSN: 2334-735X (Print).*

Статията хвърля светлина върху темата за физическата активност срещу проявите на девиантно поведение сред децата и Интернет-зависимостта. Търси се отговор на въпроса дали е възможно спортът да играе роля на превантивна мярка срещу появата на отклонения в поведението на детето, както и да намали броя на противообществените прояви на учениците. Без съмнение спортът е активност, която възпитава и изгражда характер. Заниманията по спорт развиват чувство на отговорност и принадлежност към екип, отбор, респективно общност; стремеж към дисциплина и спазване на правилата; умения за концентрация, мислене, внимание, памет, самоконтрол, общуване, адекватно преодоляване и приемане на загубите. Спортът е и отлична възможност за прекарване на свободното време, защото редуцира вероятностите детето да попадне на лоша компания във времето, в което не е на училище, и да извърши противообществена проява. Разбира се, не може да се твърди, че заниманията по спорт са панацея и винаги могат да се използват като метод за превенция, преодоляване и корекция на девиантното поведение сред учениците. Със сигурност, обаче, може да се каже, че двигателната активност спомага за подобряване на здравния статус на личността и за формиране на поведенчески навици, които изключват влечение към неспазване на моралните и правни норми, установени в социума. От тук следва да се направи заключение, че спортът може да се използва за неутрализиране на голям брой детерминанти за появата на девиации в поведението на учениците сред които са вредното влияние на: някои характерови и личностни характеристики на детето; връстниците; медиите; свободното време.

Научни статии – 2017г.

10. Дишкова, М. (2017) *Превантивни дейности в социално-педагогическите институции. International scientific and practical conference “Ukraine, Bulgaria, EU: Economic and social development trends”. Prof. D-r Assen Zlatarov University – Burgas & National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Burgas, Bulgaria, с. 255-259, ISBN 978-619-160-821-8.*

В тази статия се разглежда един особено актуален проблем, който е пряко свързан с процесите на възпитателна, корекционно-възпитателна и ресоциализираща дейност на специалистите, работещи в различни социално-педагогически институции. Посочени са основни криминогенни обстоятелства, които играят важна роля за развитието на мотивация за извършване на престъпления от непълнолетни лица. Анализирани са основни девиантни прояви, които определят поведението на детето като рисково (агресия, липса на толерантност, бягство от училищните задължения, зависимост, хулиганство). Превантивните дейности в социално-педагогическите институции не целят единствено да предпазят детето от извършването на противообществени и криминални деяния, но и от превръщането му в жертва на противозаконна дейност, например трафик на хора, сводничество, домашно насилие. Оказва се, че децата, отглеждани в институции, имат недостатъчна информация и умения, за да се погрижат за собствената си безопасност, когато напуснат дома и заживеят самостоятелно. Ако превантивната дейност се свързва с предоставяне на информация и се разглежда като форма на възпитателно въздействие, тя трябва да е насочена към цялостното развитие и формиране на личността на детето: от осигуряването на закрила до научаването на правомерно поведение и придобиването на умения за търсене на помощ, самопомощ и справяне с проблемни ситуации.

11. Дишкова, М. (2017) *Оценката на студентите от специалност „Социална педагогика“ за работата на базовите специалисти в различни социални институции. Академично списание „Управление и образование“ („Педагогика и качество на образованието“), кн. 3, том XIII (3). Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – гр. Бургас, ISSN 13126121, с. 83-87.*

Статията има отношение към проблема за оценяване на качеството на социалната работа. Темата е не само много актуална, но и изключително интересна и значима в теоретичен и практически аспект, защото се очаква ефективното оценяване да доведе до повишаване на качеството на социално-педагогическата дейност. Във въведението на статията е направен кратък литературен обзор на някои основни аспекти от оценяването на работата на социалните работници и социалните педагози. Очертават се критерии и показатели, с които да е съобразено оценяването, в това число кой, защо и какво оценява. Много е важно да се уточни предварително дали се прави оценка на качеството на социалната работа или на качеството на живот на клиента, защото това са две съвсем различни категории. Високото качество на социалната работа не гарантира високото качество на живот на клиента и обратно. На база наблюдение на поведението на студентите от специалност „Социална педагогика“ в продължение на три учебни години, се ражда идеята за изследване на тяхното мнение за работата на базовите специалисти в социално-педагогическите институции. Изработен е въпросник, който се състои от 88 твърдения, групирани в 8 категории съобразно тяхното съдържание. Очакванията са, че апробирането на тази изследователска методика в практиката ще повиши обективизма в оценката, която дава студентът, без тя да зависи от настроението му, неговото лично отношение към базовия специалист или неприязън към целевата група, с която работи инситуцията.

12. Дишкова, М. (2017) *Оценка на студентите за работата на базовите специалисти в социално-педагогически институции*. Сборник с научни доклади „Взаимодействие на преподавателя и студента в условията на университетското образование: проблеми и перспективи“. Първа книга, Габрово, изд. „Екс-Прес“, Асоциация на професорите от славянските страни (АПСС), с. 462-466, ISBN 978-954-490-555-2.

В статията се прави опит за анализ на поведението на студентите от специалност „Социална педагогика“ по време на практически упражнения, наблюдения, социално-педагогическо хоспитиране и практики, които се реализират в базови за университета държавни и неправителствени организации. Проведено е пилотно изследване, за целите на което студентите анонимно и самостоятелно попълват въпросник, публикуван в друга научна статия (“Оценката на студентите от специалност „Социална педагогика“ за работата на базовите специалисти в различни социални институции“). Анализирани са задълбочено получените резултати и са направени някои конкретни изводи, според които студентите рядко са обективни, когато оценяват качеството на работата на социалния работник или социалния педагог. Те се вълнуват много повече от качеството на направената презентация, от външния вид и възрастта на базовия специалист, от състоянието на сградата, в която се помещава институцията, отколкото от спецификата на извършваната социална дейност и качеството на живот на клиентите. Получените резултати са изключително интересни и определено провокират много въпроси. По тази причина се предвижда следващ етап на изследването, на който ще се направят някои допълнения към въпросника за студенти. Освен това, ще се разработят въпросници за попълване от базови специалисти и клиенти, за да се създаде ефективна методика за практическо оценяване на качеството на социалната работа, която включва различни гледни точки: специалисти, бъдещи специалисти и потребители на социалните услуги.

13. Дишкова, М. (2017) *Девиантно поведение, училищен тормоз и кибер-насилие*. Годишен научно-практически форум: „Иновации в обучението и познавателното развитие“. Годишно научно-методическо списание „Образование и технологии“, Година VIII, книжка 8, issue 1, ISSN 1314-1791, с. 46-50.

В статията се разглежда проблемът за кибер-насилието като едно от проявленията на девиантно поведение сред учениците. В началото се прави кратък преглед на някои теоретични постановки за отклоняващото се поведение при малолетни и непълнолетни лица. Постепенно се извършва преход към изясняване на понятието кибер-тормоз и много от причините за неговата поява, в това число: слабост, предрасъдъци, липса на социална подкрепа от страна на връстници и съученици, дефицит на толерантност, срам, желание за отмъщение, скука, ревност, стремеж да нараниш някого без да има сериозни последствия за извършителя, запазване на анонимност и чувство за безнаказаност, гняв, отрицателни преживявания в училище. Търси се взаимовръзката между кибер-насилието и училищния тормоз като се подчертава, че е възможно детето, което е тормозено в училище, да се превърне в онлайн насилник. Изброяват се основни форми на кибер-насилие, както и признаци, по които може да се познае, че детето е негова жертва. Прави се задълбочен анализ на резултатите от анкетно проучване, което цели да се потърси мнението на деца и родители по разглеждания проблем. Оказва се, че родителите повече свързват понятието кибер-насилие с терористични атаки, отколкото с реална заплаха за тях. Нещо повече, респондентите се страхуват повече от вирусни, отколкото от кибер-атаки. Те не допускат, че е възможно детето им да се прояви като насилник в онлайн пространството. От своя страна учениците изказват любопитно мнение за кибер-тормоза: не е насилие да обидиш някой, да го заплашиш, да го бутнеш или удариш, ако „не те кефи“ и това важи, както за кибер-, така и за училищното пространство. На тази основа може да се направи извод, че децата не могат да разпознават проявите на отклоняващо се поведение, дори го приемат за нормално, а родителите

не винаги имат реална представа за деянията, които извършват децата им, което често се дължи на липса на възпитателен контрол и педагогическа отговорност.

14. Дишкова, М. (2017) *Методи на социалната работа в терапевтичните общности (ТО). Академично списание „Управление и образование“ („Хуманитарни и социални науки“)*, кн. 4, том XIII (4). Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – гр. Бургас, ISSN 13126121, с. 55-62.

Краткият литературен обзор предоставя възможност да се изясни понятието за „терапевтична общност“ като доказан метод за въздействие на лица със зависимости и тяхното лечение. Пребиваването в терапевтична общност включва много и разнообразни интервенции, чрез които личността придобива умения за едно просоциално поведение, базирано на ефективна комуникация с околните. Трябва да се подчертае, че се осигурява стерилна среда за живеене, която изключва наличието на алкохол, тютюневи изделия и наркотични вещества, както и прояви на агресия и насилие. Затова методите на социална работа в терапевтичната общност включват не само специализирано въздействие с цел постигане на положителна промяна у личността, но и формиране на умения за запазване на промяната. Проведено е изследване сред представители на терапевтични общности, които успешно са се повлияли от проведените интервенции. Респондентите са избрали да продължат живота си в общността, за да оказват помощ на новопристигналите. Те споделят различни подробности от пребиваването си в терапевтичната общност и от общуването си с други представители на целевата група. Не може да се каже, че нарко-комуната е универсален метод за лечение и преодоляване на зависимости, но в известен смисъл е неповторим, защото дава възможност на клиента „да твори“ собствената си промяна, а в същото време да оказва помощ и да носи отговорност за промяната на човека до себе си. Груповото взаимодействие е един от основните методи на социалната работа в нарко-комуната. Клиентът постепенно се научава да живее в общност, да общува, да спазва установените правила, а това са първи стъпки за неговата ресоциализация. За съжаление, не всички постъпили в терапевтична общност успяват да постигнат желаната промяна.

15. Дишкова, М. (2017) *За диалога между педагозите в началното училище и специалистите, работещи в социално-педагогически институции. Национално издателство за образование и наука „Аз-Буки“, Министерство на образованието и науката, Научно списание „Стратегии на образователната и научната политика“, година XXV, кн. 1, София, с. 64-77, ISSN 1310 – 0270 (Print), ISSN 1314 – 8575 (Online).*

В тази статия е публикувана малка част от резултатите, получени от изследването, анализирано в научната монография. Проучването на мнението на педагогическите специалисти в началното училище цели да се очертаят някои основни тенденции в проявите на отклоняващо се поведение сред учениците. За съжаление, изследването позволява да се направи заключение за честата липса на педагогическо взаимодействие между учители и родители като много сериозна предпоставка за появата на девиантно поведение сред децата. В статията също се дефинират някои от основните причини за търсенето на междуинституционално партньорство за преодоляване на социално-педагогическите проблеми в началното училище. Като заключение може да се каже, че както на социалните работници, социалните педагози, педагогическите съветници и училищните психолози не се възлагат преподавателски функции, така не е редно да се вменяват на началните учители отговорности, характерни за работата на специалистите в социално-педагогическата сфера. Трябва да се търси взаимодействието между всички субекти на възпитателния процес на всички равнища, за да се работи ефективно по посока на превенция, редуциране и преодоляване на проявите на отклоняващо се поведение сред децата.

Научни статии – 2016г.

16. Dishkova, M. (2016) *Helping behavior in social-pedagogical work. Помогашо поведение: Ценности, смисли, модели. Серия „Актуальные проблемы практической психологии: кризис, развитие, поддержка“.* Вып. 1, Калуга, pp. 126-139. ISBN 978-5-905697-80-7.

В статията се разглежда помагашото поведение като основа за междуличностно взаимодействие. Като термин в социалната психология помагашото поведение се свързва с проявите на алтруизъм и често се възприема не толкова като стремеж да се подобри благосъстоянието на нуждаещия се, а да се успокои съвестта на помагачия. С други думи, възможно е оказалият подкрепа да се почувства по-щастлив от този, който я получава. И обратно: има случаи, в които егоизмът спира желанието на индивида да помогне. В статията се подчертава, че в социалната работа помагашото поведение е основен фактор за оказване на адекватна подкрепа. За целите на взаимодействието между социален работник (социален педагог) и клиент трябва да се уточни, че помагашото поведение е всъщност вид човешко поведение и зависи от голям брой странични фактори, които предопределят отношението на специалиста към потребителя на социалната услуга: моментно настроение; емоционално състояние; ситуационен контекст; необходимост от предприемане на спешни мерки; пол; възраст; професионален опит; религия и етническа принадлежност; реакция на отсрещната страна; социално-икономически статус; ниво на културно израстване; прояви на емпатия, симпатия и съчувствие. Независимо от влиянието на изброените фактори, социалният работник (социалният педагог) не бива да допуска помагашо поведение в социалната работа, което вреди на клиента. Помагашото поведение цели постигане на съзнание за самопомощ. Много е важно на всеки етап от социално-педагогическата интервенция да има обратна връзка и да се отчита отношението на клиента към подкрепата, която получава. Друг значим аспект на помагашото поведение в социалната работа е, че когато специалистът въздейства на клиента по посока преодоляване на конкретен проблем, всъщност оказва помощ на неговото семейство, роднини, приятели, връстници, респективно съдейства за „оздравяването“ на обществото като цяло.

17. Dishkova, M. (2016) *Social pedagogue as mediator. Профайлинг и медиация: сфери, ценности, технологии, обучение. Серия „Актуальные проблемы практической психологии: кризис, развитие, поддержка“.* Вып. 1, Калуга, pp. 107-119. ISBN 978-5-905697-78-4.

Процесът на медиация като ефикасен метод за решаване на конфликтни ситуации се разглежда и в други научни публикации. В статията „Медиацията в началното училище“ се засяга въпросът за използването на медиацията като способ за преодоляване на социално-педагогически казуси в началното училище. В тази публикация става дума за медиаторните функции на социалния педагог и за неговата роля на парламентър между представители на две спорещи страни. Трябва да се подчертае, че използването на медиацията в социалната работа не винаги води до успешно преодоляване на конфликти, но не рядко успява там, където други методи се провалят. Много е важно да се спазват някои основни принципи, когато се изпълнява медиаторни функции: запазване на неутралност; постигане на информирано съгласие на клиентите; гарантирана конфиденциалност на предоставената информация; недопускане на конфликт на интереси; полагане на максимални усилия за задвижване на процеса; постигане на споразумение с ясни и за двете страни последствия. Разбира се, използването на медиацията от социалния педагог изисква определени професионални умения и компетенции. Социалната реалност става все по-сложна и изисква иновативни, ефективни стратегии за справяне с конкретни затруднения. В този смисъл, използваните стратегии трябва да са съобразени с различните гледни точки и очаквания на клиентите. Основна роля на социалния работник (педагог) в процеса на медиация е да направлява участниците в конфликта до постигането на

решение, което е взаимно изгодно и за двете страни. В статията процесът на медиация се разглежда като особено ефикасен способ за извънсъдебно решаване на семейни спорове (при развод или друг вид неразбирателство между съпрузи и партньори), което е в интерес не само на родителите, но и на детето, защото спестява излишен стрес и неприятни преживявания в съда. Медиаторът спазва основния принцип в социалната работа да се оказва помощ за самопомощ, защото участниците в конфликта сами стигат до вярното решение под умелото „дирижиране“ на специалиста.

18. Дишкова, М. (2016) *Студентът и неговата оценка за преподаването в университета. Сборник с научни доклади „Теория и практика на психолого-педагогическата подготовка на специалиста в университета“*. Втора книга. Габрово, изд. „Екс-Прес“, Асоциация на професорите от славянските страни (АПСС), с. 547-552, ISBN 978-954-490-510-1.

В статията са анализирани резултатите, получени от изследване, проведено сред 186 студенти от различни педагогически специалности в Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – гр. Бургас. Получените резултати са тема на обсъждане и в други научни публикации. Цел на изследването е да се проучи мнението на студентите за съвременния университетски преподавател, респективно да се анализират различните гледни точки и да се направят съответните изводи. Стига се до заключение, че не е малък броят на студентите, които изразяват недоволство от някои преподаватели в университета, защото не одобряват начините на преподаване, както и отношението, проявявано към тях. Някои респонденти споделят, че рядко имат възможност за изразяване на личното си мнение и не винаги получават отговори на въпросите си. Студентите, които работят, отглеждат малки деца или пътуват от други населени места, се чувстват дискриминирани и неразбрани от тромата система на обучение, която не предлага алтернативни форми за справяне с подобни ситуации. От друга страна, някои студенти, прекарващи цялото си време в университета, се чувстват дискриминирани, заради компромисите, които се правят на работещите, пътуващите и отглеждащите деца. От направения анализ може да се формулират доста изводи, основен от които е, че системата на висше образование в Република България има недостатъци, които трябва да се остранят, за да се подобри качеството на обучение и да се задоволят потребностите на студента в условията на съвременния свят. Необходимо е иновиране на използваните методи на преподаване с цел оптимизиране на резултатите от учебния процес и осигуряване на кадри, които са конкурентоспособни на пазара на труда към днешна дата. Доброто взаимодействие между университетските преподаватели и студентите от педагогически специалности е от особено голямо значение, защото дава положителен пример на бъдещия специалист за реализиране и установяване на довереното му общуване с децата. Друг аспект от анкетното проучване е анализиран в научната публикация „Какво очаква съвременният студент от преподавателите в университета“.

19. Дишкова, М. (2016) *Стандарти за детско правосъдие. Юридически сборник. Том XXIII, Бургаски свободен университет, Център по юридически науки, Бургас, с. 427-435, ISSN 1311-3771.*

Темата, която засяга стандартите за детско правосъдие е особено значима с оглед на осигуряване закрила правата на детето и защита на неговите интереси. В научната публикация са включени текстове от различни нормативни актове, сред които са: Конвенция на ООН за правата на детето; Минимални стандартни правила на ООН за правораздаване при непълнолетните (Правила на ООН относно минималните стандарти, отнасящи се до младежката престъпност или „Пекински правила“); Насоки на ООН за превенция на противообществените прояви на ненавършилите пълнолетие лица (Насоки от Рияд); Правила на ООН относно

минималните стандарти за мерките, несвързани с лишаване от свобода (Токийски правила); Наказателен кодекс; Наказателно-процесуален кодекс; както и Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Направен е теоретичен анализ на законовите мерки, предприемани по посока запазване на интереса, благосъстоянието и благополучието на децата, както и осигуряването на техния пълноценен живот в обществото. Следвайки изискванията на Европейския съюз, българското законодателство предвижда налагане на възпитателни мерки за извършване на противообществени прояви от малолетни и непълнолетни, както и особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. Важно е да се прави разлика между възпитателна и наказателна мярка, респективно между проява на девиантно поведение и извършване на криминално деяние от страна на детето.

20. Дишкова, М. (2016) *Щадяща процедура при разпит на дете*. Юридически сборник. Том XXIII, Бургаски свободен университет, Център по юридически науки, Бургас, с. 449-457, ISSN 1311-3771.

Терминът „щадяща процедура при разпит на дете“ навлезе в българското съдебно и публично пространство преди няколко години по модел на други европейски държави. В основата си това е проектно-базирана дейност. В статията се анализират някои от основните причини, които могат да доведат детето в съдебната зала: ако то е жертва на престъпление; ако е извършител на престъпление; ако е станало свидетел на извършено престъпление; ако родителите са в процес на развод. Съгласно Закона за закрила на детето, задължително се изслушва неговото мнение, ако то е навършило 10-годишна възраст и участва в административно или съдебно производство, засягащо правата и интересите му. Във връзка с това трябва да се осигури обстановка, която е подходяща за изслушване на детето и съобразена с неговите възрастови особености. Обсъждат се предимствата на „синята стая“ и необходимостта тя да заработи с пълна сила като предписание за активно взаимодействие между социалните институции и съдебните органи. В статията става въпрос и за принципите, които е нужно да се съблюдават при процедура по разпит на дете: минимизиране на броя на участниците; създаване на благоприятна среда; осигуряване на дружелюбно пространство; редуциране на стресови за детето ситуации; водещ специалист, който притежава всички необходими умения за спазване на щадящата процедура. От социално-педагогическа гледна точка се предлагат няколко съвета за родители, които имат превантивен характер по посока на въвличането на детето в конфликтите между семейните партньори. Споменава се наличието на специализирана литература за деца, която засяга проблемите при развод на родителите и може да се окаже полезна за детето в процеса на преодоляване на трудностите. Разглеждат се и някои общи положения в индивидуалното общуване с детето, които могат да се използват като опорни точки при провеждане на интервюто.

21. Dishkova, M. (2016) *An Autistic Child Would Like to Say “Hello”*. Bulgarian Comparative Education Society (BCES) Conference Books. Education Provision to Every One: Comparing Perspectives from Around the World. Volume 14, Number 1, pp. 240-246, ISSN 1314-4693, ISBN 978-954-92908-9-9.

В статията се прави задълбочен теоретичен анализ на ранния детски аутизъм като генерализирано разстройство на развитието, което води до прояви на отклоняващо се поведение. Симптоматиката може да се проявява по различни начини, но най-общо засяга уменията на детето за социализация, за общуване и за взаимодействие с околната среда. Проведено е изследване, чиято основна цел е да се докаже, че самоизолацията на семейството на детето с диагноза е пагубна за неговото цялостно развитие. Необходима е социално-педагогическа

интервенция, реализирана от съответните специалисти, която да започне от възможно най-ранна възраст на детето и да е насочена не само към него, но и към родителите му. Използваните методи на социалната работа трябва да бъдат внимателно подбрани. За целите на изследването е направен сравнителен анализ между състоянието на аутистични деца, които посещават различни специализирани програми за социално-педагогическо въздействие и друга група аутистични деца, които са под „домашен арест“. На тази база са направени някои основни изводи, които определено имат научно-практическа стойност. След поставяне на диагнозата трябва да се окаже незабавна социално-педагогическа подкрепа на родителите и да се започне работа с тях, за да се развият способностите им да посрещнат нуждите на детето си. Не бива да се допуска аутистичното дете да живее в социална изолация, защото това ще навреди на цялостното му развитие. Разстройствата от аутистичния спектър се проявяват различно и се повлияват индивидуално от специализираните програми, затова трябва да се избере подходящата интервенция. Грешното социално-педагогическо въздействие може да се окаже по-вредно дори от липсата на въздействие. Не на последно място трябва да се подчертае необходимостта от специална подготовка на социалния педагог за работа с аутистични деца и техните семейства. Нужно е да се работи по посока на промяната в обществените нагласи, да се проявява повече толерантност, да не се допускат прояви на дискриминация и да се осигури равен шанс за развитие на всички деца.

22. Дишкова, М. (2016) *Домашното насилие като феномен. Академично списание "Управление и образование"* („Хуманитарни и социални науки“). Университет "Проф. д-р Асен Златаров", Бургас, Том XII (4), с. 134-143, ISSN 13126121.

Домашното насилие в българското семейство е социален факт. Броят на жертвите се увеличава непрекъснато и не зависи от техния пол, възраст, социално-икономическо положение, образование, местоживеене. Домашното насилие засяга не само пряката жертва. То има своето негативно въздействие върху всички членове на семейството и, разбира се, обществото като цяло. В статията домашното насилие се разглежда като явление с тенденция за засилване. Законът за защита от домашното насилие се споменава като пример за усилията на държавните органи да намалят случаите, особено когато жертвите са деца. Посочват се някои основни теории за родителите, които проявяват склонност да малтретират децата си (родителят е бил бито дете; злоупотребява с алкохол и/или наркотични вещества; има ниска самооценка; липса на родителски умения; наличие на психично разстройство; неразрешени конфликти между партньорите, на които детето става неволна жертва). Разглеждат се видове домашно насилие (физическо, психическо, емоционално, икономическо, вербално, сексуално, кибер-насилие) и се пояснява, че границата между тях е много тънка. Често насилникът упражнява няколко типа тормоз. Споменават се мерките за защита на потърпевшите, предвидени в закона. Анализира се кръгът на насилие, съставен от три основни фази, които непрекъснато се повтарят: натрупване на напрежение, фактическо насилие и меден месец. Подчертава се нуждата от паралелни действия за осигуряване на защита на жертвата и социално-педагогическа работа по посока на постигане на промяна в нейното поведение и личностни нагласи. В този смисъл отлично се съчетават усилията на държавни институции и неправителствени организации с цел преодоляване на всички аспекти на проблема, а не неговото временно разрешаване. Жертвата трябва да постигне съзнание за пълна промяна. Проведено е анкетно проучване сред 120 респонденти, от които 60 жени и 60 мъже, с цел да се изследват частично обществените нагласи към домашното насилие като социален проблем. Получените резултати са изключително интересни и дават сериозно основание да се направят важни изводи. Българският гражданин разпознава домашното насилие и подчертава значението на личния избор как да се реагира при провокация от отерещната страна: да удариш или да излезеш от стаята. Всички респонденти

изразяват мнение, че домашното насилие спрямо деца трябва да бъде третирано като сериозно криминално деяние и със съответни наказателни мерки. От тук следва, че обществото не толерира домашното насилие и може да се привлече като партньор в борбата срещу разрастване на явлениято. Методите за социална работа се утвърждават като особено ефективни за специализирано въздействие над жертвата на домашно насилие.

23. Дишкова, М. (2016) *Университетската подготовка на студента за дистанцията между социален педагог и клиент. Академично списание "Управление и образование" („Педагогика и качество на образованието“). Университет "Проф. д-р Асен Златаров", Бургас, Том XII (3), с. 201-207, ISSN 13126121.*

В статията „Нива на взаимодействие между социалния работник/педагог и детето, лишено от родителска грижа“ се разглежда проблемът за емоционалната близост между социалния работник (социалния педагог) и детето, лишено от родителска грижа и отглеждано в институция. В тази научна публикация става въпрос за нуждата от установяване на дистанция между социален работник и клиент. Както социалният педагог не бива да се държи като родител на детето, така и социалният работник не бива да се държи като приятел на клиента. Воден от алтруизъм, желание да помогне, чувство на дълг и стремеж към себедоказване, социалният работник, особено в началото на своята професионална реализация, може да допусне прекалена близост с потребителя на социалната услуга. Затова е важно университетската подготовка на студентите да включва придобиване на умения за спазване на професионална дистанция. Създаването на приятелски взаимоотношения не само ще възпрепятства социалната работа, но може да доведе до негативни последици за клиента. Прекалената обвързаност засилва неговата зависимост от професионална помощ и не спомага развитието на умения за справяне с проблемни ситуации. Всъщност обгрижването е един вид „мечешка услуга“ и всъщност заменя една зависимост (например към партньор-насилник; към алкохолни или наркотични вещества) с друга. След като е преминал границата на професионализма, водещият специалист трудно може да я възстанови. След теоретичното изложение следва кратък анализ на резултатите от проучване, реализирано сред жени – потребители на социални услуги. Изследването има характер на експеримент: жените са разделени в две групи като при работа с първата група социалният работник спазва професионална дистанция, докато при взаимодействието си с втората група позволява по-голямо сближаване – дава си личния телефон; позволява контакти в извънработно време; заема пари; няма фиксиран график на срещите; оказва безгранична помощ. В резултат на проведения експеримент може да се направи заключение, че прекалената близост не помага на клиента и не води до постигане на положителни резултати. Клиентът може би е емоционално удовлетворен от проявеното съчувствие и разбиране, но не се изпълнява целта на социалната работа да му се окаже подкрепа и да му се вдъхне увереност, за да се справи сам със затрудненията си. Прекалено обгрижваните клиенти губят представа за целта на работните срещи и се превръщат в консуматори на време, средства и усилия. Много е важно студентите да научат това още в университета, за да се предпазят от груби грешки в първите си работни дни в сферата на социалната работа.

24. Дишкова, М. (2016) *Какво очаква съвременният студент от преподавателите в университета. Годишник на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – гр. Бургас, Обществени науки, Том XLV, Книга 2, Бургас, с. 61-68, ISSN 1312-1359.*

В научната публикация „Студентът и неговата оценка за преподаването в университета“ се прави анализ на друга представителна извадка и конкретен аспект на анкетното проучване. Темата тук е виждането на студента за университетския преподавател и за методите, използвани от него за утвърждаване на реални хуманни взаимоотношения. Студентът определено държи на

знанията и професионалните умения на преподавателя, но търси толерантно отношение и разбиране, защото съвременният студент работи и гледа деца. Подчертава, че е много важно да получи образованието, за което се е записал в университета, затова смята, че преподавателите трябва да са отговорни и всеотдайни в работата си. Някои студенти изразяват мнение, че често са пренебрегвани в учебния процес и стават жертви на арогантността на преподаватели, които непрекъснато правят демонстрация на авторитета си. Обкновено методите, които се използват за утвърждаване на благоприятен социален климат в залата се основават на активно взаимодействие и комуникация. За съжаление, недоволството на студентите от университетските преподаватели не винаги е неоснователно, но трябва да се подчертае, че се обръща повече внимание на отношението към тях, отколкото на качеството на преподаването. От изключително голямо значение е личният пример на преподавателя. За нарушения диалог между преподавател и студент причините могат да се търсят и в двете страни. Преподаването в университета трябва да се базира на общуването със студентите, за да се маркират техните образователни потребности. Желателно е към тях да се подходи с голямо количество професионален ентузиазъм, вяра в способностите и желание за успех.

25. Дишкова, М. (2016) *Какво знаем за трафика на хора. Годишник на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – гр. Бургас, Обществени науки, Том XLV, Книга 2, Бургас, с. 69-75, ISSN 1312-1359.*

В статията се предлага дефиниция, включително и нормативно обоснована, за явлението „трафик на хора“ като най-модерната форма на робство. Изяснява се съдържанието на основни понятия, свързани с него: експлоатация; жертва; рискова група; рисков район. Споменават се различните „лица“ на съвременното трафикиране, например: насилствен (принудителен) труд; изплащане на дългове; незаконно набиране и използване на деца за войници; домашна прислужница. Разглеждат се механизмите за набиране на жертви, както и отношението на трафикантите към тях. Анализират се някои водещи принципи на социална работа с жертви на трафик: безусловна подкрепа; защита на интересите на пострадалото лице; постигане на информирано съгласие; защита на личната информация; сигурност и безопасност; недискриминативно отношение; проява на уважение; необвинително отношение; емоционална подкрепа; индивидуален подход. Проведеното изследване цели да се проучи обществената нагласа към явлението „трафик на хора“, респективно към неговите жертви. Получените резултати са тревожни. Повечето респонденти асоциират явлението с проституиране в чужбина и смятат, че това е доброволна и наследствена професия. Анкетиранията лица не виждат смисъл в психосоциалната подкрепа, оказвана на жертви на трафик и техните семейства, защото това е семеен бизнес. Респондентите смятат, че борбата с трафика на хора не е обществен ангажимент, а е работа на полицията, специалните служби, законодателната система, правителството и транснационалното сътрудничество. По отношение на превантивните мерки за борба с трафика на хора, анкетиранията лица са на мнение, че усилията не трябва да са концентрирани около рисковите райони, защото е безсмислено. Вторият етап от изследването има експериментален характер и включва провеждане на тематична дискусия, по време на която се предлага богата информация за трафика на хора и неговите жертви. След приключване на дискусията се отчитат различни резултати от анкетното проучване – респондентите определено се отнасят с повече толерантност към потенциалните и фактическите жертви на трафик. От тук следва да се направи заключение, че обществото трябва да се привлече като партньор в противодействието на трафика на хора. Методите на социална работа с жертви на трафик са изключително ефикасни, но не бива да се подценява значението на превантивната дейност в тази област. В следващата научна публикация трафикът на хора се разглежда като социално-педагогически феномен.

26. Дишкова, М. (2016) *Трафикът на хора като социално-педагогически феномен. Сборник статии от Юбилейна научна конференция с международно участие „Новата идея в образованието“*. Том II, Бургаски свободен университет, Фонд научни изследвания – МОН, Бургас, с. 307-313, ISBN 978-619-7126-28-0.

В предходната научна публикация се провежда експериментално изследване, в което чрез предоставяне на повече информация се променя обществената нагласа. В тази статия се прави задълбочен теоретичен анализ на проблема за трафика на хора и експлоатация на човешки труд. Предлагат се някои извадки от различни нормативни текстове: Закон за борба с трафика на хора; Правилник за организацията и дейността на националната комисия за борба с трафика на хора; Конвенция на ООН срещу транснационалната организирана престъпност (и протокола, който я допълва, за предотвратяване, противодействие и наказване на трафика с хора, особено жени и деца). Трафикът на хора във всичките му разновидности се определя като престъпление. Насилието се посочва като най-ефективен механизъм за упражняване на контрол над жертвата. Търси се връзката със семейното възпитание на жертвата. Подчертава се, че ако тя идва от дисфункционална семейна среда и е била подложена на домашно насилие, сега не разпознава насилието, приема го и не се опитва да се дистанцира от него. Едно от големите предизвикателства пред социалната работа с жертви на трафик е липсата на запазени ресурси и пълната социална изолация на личността. Отново се засяга въпросът за значимостта на превантивната дейност в тази посока, която трябва да достига до възможно по-голям кръг от хора, особено в рисковите райони.

27. Дишкова, М. (2016) *Подготовката на детето за постъпване в I-ва група на детската градина – съвети за родители. Сборник статии от Юбилейна научна конференция с международно участие „Новата идея в образованието“*. Том II, Бургаски свободен университет, Фонд научни изследвания – МОН, Бургас, с. 335-343, ISBN 978-619-7126-28-0.

В тази научна публикация е направен опит да се въздейства много позитивно и с настроение на родители, чиито деца ще бъдат в I-ва група на детската градина. Прави се препратка към научната студия „Детската площадка – място за игра, бойно поле, борба за оцеляване на деца и родители или нещо друго“, в която се доказва, че майката и бащата реагират различно на настроението на малкото дете. По тази причина в това изследване са включени само родители от женски пол – 260 майки от различни населени места, на различна възраст, с различно образование и професия. Анкетното проучване цели да се докаже, че нагласата на детето към детската градина до много голяма степен се определя от нагласата на родителя, т.е. ако той е спокоен и детето най-вероятно няма да изпитва тревога. Търси се връзката между малкото време, предвидено за игра в детската градина, и агресивните прояви на децата. От социално-педагогическа гледна точка са предложени няколко съвети към родителите за по-плавен преход при постъпване в детската градина. В статията е включен анализът на резултатите от друго научно проучване сред майки на по-големи деца. Всички те споделят, че в началото са изпитвали затруднения поради различни причини. Обобщаването на техните мнения дава възможност за формулиране на основни стъпки за по-лесното преодоляване на проблема. По този начин се използва социално-педагогическият подход за оказване на взаимопомощ, защото реално „родители обучават родители“.

28. Dishkova, M. (2016) *How to protect children with special educational needs and disability (SEND). Сборник научных трудов II Международной научно-практической конференции: “Взаимодействие органов власти, общественных объединений и образовательных учреждений по гармонизации этноконфессиональных и*

межнациональных отношений: региональный аспект”, Казань, с. 120-123, ISBN 978-5-9907141-8-2.

Разглежда се проблемът за осъществяване на закрила на децата със специални образователни нужди (СОП). Те не могат да защитават сами своите интереси, затова се налага намесата на родители, близки, роднини, приятели, институции. Децата със СОП имат конкретни нормативно регламентирани права, които, за съжаление, не винаги се спазват от околните. Родителите на децата също не са добри пазители на правата и защитници на интересите им, причините за които могат да бъдат много: те са твърде ангажирани с преодоляване на ежедневните трудности; семейството живее извън града и в социална изолация; родителите не се чувстват като членове на обществото; не вярват в целите на приобщаващото образование и възможностите за интеграция на детето. Ранната диагноза и незабавна терапевтична интервенция най-вероятно ще доведе до постигане на много повече положителни резултати. Подчертава се значимостта на взаимодействието между всички педагогически субекти, за да се гарантира оптималното развитие на детето. Разглежда се проблемът за неприемането на детето от страна на родителите на другите деца в класа. Прави се заключение, че социално-педагогическата работа за защита на интересите на децата със СОП трябва да бъде насочена към всички участници в процеса на приобщаващо образование: детето, родителите, педагогическите специалисти в и извън училището, обществеността.

29. Дишкова, М. (2016) *Гледната точка на студентите за университетските преподаватели. Годишен научно-практически форум: „Иновации в обучението и познавателното развитие“. Годишно научно-методическо списание „Образование и технологии“, Година VII, книжка 7, ISSN 1314-1791, с. 31-33.*

За разлика от другите две статии, които разглеждат този проблем („Студентът и неговата оценка за преподаването в университета“ и „Какво очаква съвременният студент от преподавателите в университета“), в текущата научна разработка се засяга много повече въпросът за дискриминацията, проявявана към „най-редовните“ студенти. Оказва се, че те не получават никакви допълнителни стимули и поощрения за усилията си, а в края на семестъра имат еднакви оценки с колеги, които са отсъствали от занятия. Студентите определено апелират за проява на повече толерантност към тях и недопускане на различия в отношението на университетските преподаватели към обучението им. Показателно е поведението на студентите при попълването на анкетните карти: много от тях проявиха крайна, дори обидна небрежност с оправданието, че бързат. Респондентите споделиха, че не виждат смисъл от попълването на анкетите, защото реално никой не се интересува от тяхното мнение. Подобно твърдение е особено тревожно, защото се предполага, че студентът трябва да има субективно виждане за процеса на обучение, с което, ако е приемливо и в интерес на студента, преподавателят може да се съобрази. Не бива да се забравя, че днешните студенти са утрешните специалисти и отношението на преподавателите към тях до голяма степен предопределя любовта към професията.

Научни статии – 2015г.

30. Dishkova, M. (2015) *Some educational and social problems in primary school. Élan Vital w Edukacji Inkluzyjnej I Profilaktyce Kreatywnej. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach. Siedlce, pp. 113-119, ISBN 978-83-7051-762-5.*

В статията се анализират част от резултатите, получени от пилотното изследване, което предхожда същинското проучване, включено в научната монография. Изброени са аспектите, които засяга пилотното изследване, в това число: съвременни измерения на девиантното поведение на учениците; взаимодействие между родители и учители; умения на учителите да се

справят със социално-педагогическите проблеми в началното училище; причините за появата на тези проблеми; партньорство на училището със социални институции; превантивна дейност; работа на педагогическия съветник и училищния психолог. Анкетната карта се състои от 15 въпроси, чийто брой се увеличава, когато се реализира същинското изследване. В статията е включен анализ на получените данни. В заключение може да се каже, че проявите на отклонено поведение в началното училище са ежедневие и учителите не се чувстват професионално подготвени да се справят с това предизвикателство. Подчертава се значимостта на работата на педагогическия съветник и училищния психолог, които са успешни в реализацията на специализирана социално-педагогическа дейност. Доказва се необходимостта от активности по превенция на появата на девиации в поведението на децата в началното училище. Тревожно е мнението на началните учители, че се срамуват да изпратят дете в кабинета на педагогическия съветник или училищния психолог, защото това означава, че са се провалили в работата си и не са успели да се справят с конкретен педагогически казус. На това твърдение се базира изводът, че преди да се потърси съдействие от други педагогически субекти, трябва да се стигне до съзнанието за споделена отговорност и сфера на професионална компетентност.

31. Dishkova, M. (2015) *Students of specialty “Social education” and their practice in non-governmental organizations*. Edukacja Inklusyjna. Konteksty indywidualistyczne, wspólnotowe i transpersonalne. Część 2. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach. Siedlce, pp. 109-120, ISBN 978-83-7051-759-5.

В статията се прави кратко резюме на дейността на четири неправителствени организации на територията на гр. Бургас, наблюденията и практиката в които са много полезни за професионалното израстване на студентите от специалност „Социална педагогика“. Важно е да се подчертае, че дейността на неправителствените организации в социалната сфера е много различна от работата на държавните институции и се отличава с използване на иновативни методи за общуване и оказване на подкрепа на клиентите. В допълнение може да се каже, че неправителствения сектор увеличава броя на потребители на социални услуги. Средната възраст на специалистите също прави впечатление, защото преобладават младите хора, които общуват по-непринудено със студентите. Обикновено презентирането на дейността на неправителствените организации е много атрактивно. Нещо повече, обикновено това са дейности, които не са включени в държавната социална политика, затова са интересни с експерименталния си характер и преминаването отвъд бюрокрацията. Прави впечатление, че социалната работа в това направление цели не само повече контакти с клиента, но и привличане на обществеността като партньор. Неправителствените организации, които са обект на изследване в тази научна публикация са: Асоциация „Деметра“ (Център за превенция на насилието и престъпността), Български червен кръст, Сдружение „Доза Обич“, Сдружение „SOS - ПТП“. Разбира се, не бива да се смята, че неправителствените организации печелят студентите единствено със своята атрактивност и младост. Тяхната дейност се отличава с голяма интензивност, особено по посока на достигане и осъществяване на контакт с представителите на различните целеви групи. Студентите получават възможност да видят „работа на терен“, което е не само необходимо, но и задължително умение в съвременната социална работа.

32. Dishkova, M. (2015) *Cold war between teachers and parents*. Сборник научных трудов, Международной научно-практической конференции: „Взаимодействие органов власти, общественных объединений и образовательных учреждений по гармонизации этноконфессиональных и межнациональных отношений: региональный аспект“, г. Казань, Россия, 29 Апрель 2015г., с. 90-92. ISBN 978-5-9905686-7-9.

В статията основно се засяга проблемът за липсата на взаимодействие между родители и учители, която може да се окаже детерминанта за появата на отклонения в поведението на децата. Разглежда се въпросът за прехвърляне на педагогическа отговорност, особено когато става дума за възпитанието на подрастващите. Направен е анализ на малка част от резултатите от включеното в научната монография изследване, която засяга въпроса за „студената война“ между родители и учители. За съжаление, вече може да се говори за реални бойни действия, защото агресивните прояви на родители спрямо учители не само са факт, но и техният брой се увеличава. Основните причини, които учителите посочват за невъзможността да реализират ефективно педагогическо общуване със семейството на детето са: насилие в семейството; дисфункционално семейство; заети родители; нискообразовани родители; проява на неуважение към учителската професия; липса на родителски контрол; прекалено обгрижване на детето; нисък родителски капацитет. В заключение се акцентира върху необходимостта от предприемане на мерки за установяване на продуктивен диалог между родители и учители, защото възпитанието на детето изисква работа в екип и колективни усилия на всички педагогически субекти.

33. Дишкова, М. (2015) *Информационното изобилие в Интернет като бариера пред достъпа до информация на студента*. Академично списание „Управление и образование“ („Педагогика и качество на образованието“). Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, том 11 (3), Бургас, с. 114-120. ISSN 13126121.

В научната публикация се засяга една тема, която алармира обществеността за някои от заплахите, скрити в изобилието от Интернет-информация, особено когато се отнася до получаването на диплома за висше образование. В теоретичната част на статията се разглежда въпросът за плюсовете и минусите в достъпа до неограничено количество информация, като се прави уточнение, че тя не винаги е проверена и научно обоснована. Проведено е анкетно проучване сред студентите, което цели да докаже, че свободният достъп до всякакви данни в Интернет-пространството всъщност ограничава стремежа на студента към нови научни знания. Изследвани са 125 респонденти, от които само 13 притежават карта за достъп до университетската библиотека, а едва 5 от тях са я използвали. Всички анкетирани използват Интернет, когато се готвят за изпити или пишат курсова работа, без да се интересуват от научната достоверност на копираната информация. Цитирани са и други данни, получени от проведеното изследване, въз основа на които са направени конкретни изводи. Предлага се методика на работа за преодоляване на проблема от страна на университетския преподавател. Тя включва няколко основни компоненти: изискване за написана на ръка курсова работа, което ще изключи възможността за „copy-paste“ написана разработка; изискване за използване и цитиране на научна литература; публична защита на курсовите работи, за да се провери дали студентът познава съдържанието на разработката си; неприемане на напълно еднакви или съвсем сходни курсови работи; ограничаване на употребата на Интернет при работа по научна разработка; поощряване на студентите, които четат специализирана литература. Цели се стимулирането на студента да задоволи научния си глад с първокачествена информация.

34. Дишкова, М. (2015) *Как неограниченият достъп до информация в Интернет детерминира информационното затъмнение в родителското общество*. Академично списание „Управление и образование“ („Хуманитарни и социални науки“). Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, том 11 (4), Бургас, с. 116-122, ISSN 13126121.

В предходната статия се разглежда темата за ползата и вредата от неограничения достъп до Интернет-информация за висшето образование на студентите. В текущата научна разработка се прави опит да се анализира как наличието на тази информация помага и пречи на родителите при отглеждането и възпитанието на техните деца. В началото на научната разработка се прави

кратък сравнителен анализ на семейството преди и сега, т.е. преди компютърът да стане част от всеки дом и след навлизането на информационните технологии. Разбира се, нито предходната, нито тази статия целят да се отхвърлят ползите от ежедневната употреба на Интернет или да се компрометира базата данни в мрежата. По-скоро стремежът е към постигане на баланс между търсенето и предлагането, особено когато засяга възпитанието на подрастващите. Подчертават се възможностите за общуване между майките в социалните мрежи, за обмен на информация, за отправяне на запитвания, за дискутиране на различни теми, за рекламни кампании. Цитирани са данните от проведено анкетно проучване сред 132 родители от двата пола, което цели да се установи дали Mr. Google е пълноправен член на съвременното българско семейство. Оказва се, че прекалено лесният достъп до всякакви данни, кара родителите да губят чувство за социална ориентация и критичност към източника на информация. Статията завършва с някои аргументи „за“ и „против“ онлайн-възпитанието на детето, които водят до формулиране на следния съвет към родителите: „Четете, но не правете това у дома“!

35. *Dishkova, M. (2015) Some aspects of social work with cancer patients. Психология човека в условиях здравья и болести. Материали V Международной научно-практической конференции. Тамбов, ФГБОУ ВПО Тамбовский государственный университет имени Г. Р. Державина, с. 38-43, ISBN 978-5-4343-0572-3.*

Темата е за социална работа с лица с онкодиагноза. Направен е задълбочен теоретичен анализ на проблема, въз основа на който са формулирани основни изводи. Онкодиагнозата рефлектира върху всички аспекти от живота на индивида. Паралелно с медицинското лечение, пациентът се нуждае от допълнителна подкрепа: емоционална, социална, психологическа. Необходимо е да се работи в екип от специалисти. Социалният работник (социалният педагог) изпълнява много важни функции в този мултифункционален екип, защото оказва подкрепа на личността като мотивира запазените ѝ ресурси. Социалният работник е умел в индивидуалното общуване с клиента и установяването на доверени взаимоотношения с него, което осигурява една положителна и благоприятна атмосфера за пациента. Освен това, социалният педагог може да консултира и да насочи клиента към други социални услуги, които биха оказали позитивно влияние върху неговото цялостно състояние. Методите за групово работно се използват от социалния работник, когато е сформирана група за взаимопомощ от клиенти с диагноза, която е изключително ефективна за оказване на подкрепа. Нещо повече, водещият специалист мотивира участниците в групата за извършване на допълнителни дейности, например изработване на различни предмети, което спомага за подобряване на техния емоционален статус. През последните години усилено се работи по установяване на практика за използване на мобилни екипи, които да включват различни специалисти, за да се задоволят в оптимална степен потребностите на клиента.

36. *Дишкова, М. (2015) Some aspects of social work with cancer patients' families, relatives and friends. Психология човека в условиях здравья и болести. Материали V Международной научно-практической конференции. Тамбов, ФГБОУ ВПО Тамбовский государственный университет имени Г. Р. Державина, с. 44-49, ISBN 978-5-4343-0572-3.*

Освен да подпомага клиенти с онкодиагноза, социалният работник (социалният педагог) може да работи по посока оказването на професионална подкрепа на техните семейства, роднини и приятели. В статията се разкриват ползите от проведено двудневно обучение на студенти от специалност „Социална педагогика“ за доброволци в мултифункционален мобилен екип за предлагане на професионална помощ на пациенти и техните близки. Оказва се, че методите на социална работа са абсолютно приложими в подобна ситуация. Нещо повече, студентите

определено проявяват не само професионално любопитство, но и готовност да се развиват в тази сфера от социалната практика. Важно е да се подчертае, че социалният работник (социалният педагог) трябва да бъде предварително подготвен за спецификата на работата, за да се постигне ефикасно специализирано въздействие.

37. Дишкова, М. (2015) *Началното училище в системата на социално-педагогическото взаимодействие. Сборник с научни доклади „Теория и практика на психолого-педагогическата подготовка на специалиста в университета“*. Първа книга. Том втори. Габрово, изд. „Екс-Прес“. Асоциация на професорите от славянските страни (АПСС), с. 220-225, ISBN 978-954-490-477-7.

В тази и в следващата статия са публикувани резултатите от пилотното изследване, предхождащо същинското проучване, включено в научната монография. Посочват се основните причини, провокирали необходимостта от изследването. Формулирани са цел, теза, задачи, обект и предмет. Следва цитиране на получените данни от попълването на анкетите. Анализира се мнението на педагогическите специалисти в началното училище. Правят се конкретни изводи. Търси се връзката с обучението по специалността „Социална педагогика“ и се подчертава ролята на социалния педагог за установяване на взаимодействие между възпитателните субекти на всички равнища. Посочват се тези умения на социалния педагог, които могат да спомогнат за преодоляване на проблемите в началното училище. Очертават се съвременните аспекти на социално-педагогическа дейност в образователните институции. За пореден път се акцентира върху значението на превантивната дейност във връзка с появата на девиации в поведението на учениците. Анализирани са причините, които възпрепятстват педагога при опит за решаване на конкретна проблемна ситуация.

38. Дишкова, М. (2015) *Взаимодействие на началното училище с други социално-педагогически институции – резултати от пилотно изследване*. „Хоризонти в развитието на човешките ресурси и знанието“ – сборник с доклади от научна конференция с международно участие. Бургаски свободен университет. Том II. Бургас, с. 306-317, ISBN 978-619-7126-11-2.

Тази статия е продължение на анализа на резултатите от проведеното пилотно изследване. Социално-педагогическите проблеми в началното училище изискват навременни и адекватни решения. Вместо това често се наблюдава педагогическа безпомощност. Търси се мястото на началното училище в системата на социално-педагогическо взаимодействие. Става ясно, че педагогическите специалисти импровизират, когато се стремят към преодоляване на девиантните прояви на учениците, защото не съществува установена специализирана методика за социално-педагогическа интервенция. Трябва да се знае, че бездействието на възпитателните субекти е пагубно за цялостното израстване на младото поколение. Обосновава се нуждата от междуинституционално сътрудничество. Търси се съдействието на родителите. За съжаление, семейното възпитание все по-често се посочва като детерминанта за появата на отклонения в поведението на съвременните български ученици.

39. Дишкова, М. (2015) *Формиране на компетенции у студента – бъдещ социален педагог за използване на законодателната уредба при разрешаването на социално-педагогически проблеми*. „Хоризонти в развитието на човешките ресурси и знанието“ – сборник с доклади от научна конференция с международно участие. Бургаски свободен университет. Том II. Бургас, с. 294-305, ISBN 978-619-7126-11-2.

В увода на статията се обосновава необходимостта от законова-правна компетентност на студента, на който предстои да се реализира като бъдещ социален педагог. Всяка социално-

педагогическа услуга е нормативно регламентирана, затова студентът трябва да познава социалното законодателство в Република България. В научната публикация се цитират текстове от Конвенцията на ООН за закрила на детето и Закона за закрила на детето. Разглеждат се основните принципни положения за осъществяване на защита на най-добрите интереси на децата, като в това число са включени: законосъобразност на социалната работа; подчертано емпатийно отношение към подрастващите; педагогическа вяра и оптимизъм; опора в положителните качества на личността; запазване на конфиденциалност на информацията и гарантирана защита на личните данни; адекватна и навременна реакция спрямо всяка педагогическа ситуация; недопускане на злоупотреба с авторитет; професионална отговорност.

Много често студентите от специалност „Социална педагогика“ подхождат с неприязън към усвояването на правни знания и се оправдават с твърдението, че образованието им не е юридическо. Всъщност придобиването на знания и умения за използване на законодателната уредба при разрешаването на социално-педагогически проблеми ще подобри цялостната компетентност на бъдещия социален педагог, ще повиши неговото професионално самочувствие и ще гарантира висока резултатност и служебни успехи в сферата на социалната работа.

40. Дишкова, М. (2015) *Превенцията на появата на девиантно поведение сред учениците през погледа на началния учител. Годишно научно-методическо списание „Образование и технологии“. Иновации в обучението и познавателното развитие. Година VI, книжка 6, с. 29-31, ISSN 1314-1791.*

Продължава анализът на резултатите от пилотното изследване, като в тази научна публикация са включени единствено тези, които засягат превантивните дейности в началното училище за недопускане на появата на девиации в поведението на учениците. Отново се търси взаимодействието между образователни и социални институции, както и сътрудничеството между всички възпитателни субекти, защото „работата на парче“ и от време на време определено не води до постигане на трайни резултати. Доказва се нуждата от установяване на единна специализирана методика за превантивна дейност, която да се извършва от специалисти, регулярно, целенасочено и по строго предварително определен план. Става ясно, че повечето начални учители правят опити да предпазят децата от извършването на противообществени прояви, но не винаги постигат успех. Някои от тях работят в екип с педагогическия съветник и училищния психолог, но рядко се ползва компетентността на специалисти, външни спрямо училището. Сякаш не се отдава нужното значение на превантивната дейност като сериозна предпоставка за недопускане появата на девиантно и делинквентно поведение сред учениците в началното училище. По-скоро педагогическите специалисти действат интуитивно без да са убедени в крайния резултат. Няма системно педагогическо въздействие с превантивна цел.

41. Дишкова, М. (2015) *Превенцията на зависимости като социално-педагогическа дейност. Годишник на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“. Обществени науки. Том XLIV, книга 2, Бургас, с. 93-100, ISSN 1312-1359.*

Във въведението се прави опит за дефиниране на понятието за зависимост като състояние на индивида, което се контролира от странични фактори и въздействия. Уточнява се, че зависимостта е не само физически, но и психически проблем. Прави се уточнение, че когато се дискутира проблемът за зависимостта, не е задължително да се визира само злоупотребата с наркотични вещества. Очертават се четирите етапа в развитието на зависимостта: експериментиране, активно търсене, редовна употреба и злоупотреба. Анализират се основни принципи, които трябва да се съблюдават при изработване на превантивна програма с цел информиране на обществеността за вредите от зависимостта: съобразяване с индивидуалните и възрастовите особености на целевата група; ориентираност към конкретен проблем; включване

на всички възпитателни фактори; използване на предпазващите и редуциране на рисковите влияния; сплотяване на семейните взаимоотношения; предоставяне на разбираема информация; активно общуване с възможно най-много рискови групи. Проведено е изследване сред студенти от специалност „Социална педагогика“ и базови специалисти в социално-педагогически институции, за да се проследи нуждата от теоретична и практическа подготовка на бъдещите социални педагози за използване на методите на социална работа със зависими лица. Оказва се, че много от студентите се отнасят с предразсъдъци към представителите на целевата група с оправданието, че те сами са виновни за затрудненото си положение и за разлика от другите потребители на социални услуги заслужават по-слаба подкрепа. Те допълват, че дори да се окаже помощ, тя няма да има траен ефект. Респондентите не смятат, че Интернет-зависимостта или други съвременни форми на злоупотреба са тревожни и налагат социално-педагогическа намеса. От професионална гледна точка, много оптимистична е вярата на студентите в превантивната дейност и тяхната нагласа да работят в тази сфера с цел повишаване на нейната ефективност и достигане до по-голяма аудитория. Вместо заключение може да се направи извод, че в университетската подготовка на студентите трябва да се акцентира върху отношението към различните целеви групи, преодоляването на предразсъдъците и засилване на толерантността.

42. Дишкова, М. (2015) *Да се чете на детето от най-ранна възраст като задължително условие за успешно семейно възпитание. Годишник на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“. Обществени науки. Том XLIV, книга 2, Бургас, с. 101-107, ISSN 1312-1359.*

На фона на все по-честите нападки към родителите на детето за нереализирани цели на семейното възпитание може да се акцентира на четенето в домашни условия като предпоставка за положително педагогическо въздействие от най-ранна възраст. За съжаление, четенето на приказки от майката започва да се измества от навлизането на разнообразни интерактивни методи, които са особено атрактивни, но лишават детето от няколко майчини прегръдки. Когато родителят намери време да прочете книжка на детето си у дома, той вече го възпитава, защото не само развива говорно-комуникативните умения на детето и го подготвя за училище, но и засилва доверената си връзка с него. Дава личен пример за проява на внимание и родителска обич. Изследването включва 120 родители, от които 60 майки и 60 бащи, които са анкетираны, за да се провери тяхната нагласа към подобна дейност. От получените резултати става ясно, че мненията на родителите са доста противоречиви, но много малка част от тях влагат в четенето у дома този възпитателен смисъл, който се подчертава в педагогическата наука. Определено не може да се каже, че съвременният български родител чете на детето си, но по-тревожна е липсата на съзнание за необходимостта от тази дейност. Не бива да се забравя, че успешното семейно възпитание е сериозна предпоставка за редуциране на възможностите родителите на детето да се окажат детерминанта на появата на девиации в неговото поведение.

Научни статии – 2014г.

43. Дишкова, М. (2014) *Родителските кооперативи – алтернативно образование и възпитание от най-ранна възраст или инкапсулиране на българското дете. Сборник с научни доклади „Психолого-педагогически проблеми на развитието на личността на професионалиста в условията на университетското образование“. Първа книга, том втори. Габрово, изд. „Екс-Прес“, Асоциация на професорите от славянските страни, с. 109-113, ISBN 978-954-490-449-4.*

Родителските кооперативи се разглеждат като алтернативна форма за отглеждане и възпитание на детето, която стана много актуална и популярна в България през последните години. В статията се разкрива същността на понятието, както и причините за създаване на подобни неформални обединения. Посочват се главните участници. Прави се кратък обзор на

ежедневието на детето, в това число хранене, материална база, грижи за децата, обучение и възпитание. Уточнява се, че все още няма закон, който да легитимира дейността на родителските кооперативи. Проведено е изследване сред 100 майки от гр. Бургас с цел да се проучи тяхното мнение за плюсовете и минусите на подобна дейност. Става ясно, че родителските кооперативи се възприемат от много майки като отлична алтернатива на детската ясла и детската градина, защото дава възможност да се избегне контактът с големите групи, невъзпитаните деца, грубите педагози и вирусите. В същото време се отчита фактът, че детето няма време да се адаптира към условията на пребиваване в масовите държавни образователно-възпитателни институции и най-вероятно ще изпита сериозни затруднения при постъпването си в първи клас. Създаването на родителските кооперативи несъмнено е водено от стремежа на родителите да осигурят на децата си възможно най-благоприятна атмосфера за отглеждане и личностно изграждане от най-ранна възраст. Винаги, обаче, трябва да се отчита качеството на педагогическото влияние. Възпитателните решения не бива да се взимат само за един конкретен възрастов период, а с оглед цялостното развитие на детето.

44. Дишкова, М. (2014) *Използване на учтивя форма („Виет“) в общуването със студентите от специалност „Социална педагогика“*. Годишник на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“. Обществени науки, том XLIII, книга 2, Бургас, стр. 99-106, ISSN 1312-1359.

Заглавието на статията е препратка към методите на социална работа за индивидуално общуване с клиента. Прави се кратък анализ на правилата в академичната комуникация, които се спазват, както от студентите, така и от преподавателите. Подчертава се, че работата на социалния педагог е много специфична и изисква голям брой професионални умения за: изразяване на внимание; изясняване; уточняване; конфронтиране; окуражаване на себеразкриването; емпатия; целеполагане; търсене на запазените ресурси; активно слушане; наблюдение на невербалното поведение; задаване на въпроси; подкрепа; съветване; интерпретиране. Разяснява се понятието „банка на уменията“ на социалния педагог. Прави се уточнение, че проблемът на клиента може да има различни измерения, сред които емоционални, социални, правни, психологически, психически, здравни, медицински. Подчертава се, че поддържането на доверителни взаимоотношения на всеки етап от социалната работа е необходимо условие за постигане на положителни резултати с траен ефект. Проведеното изследване има за цел да се докаже, че по време на образованието си в университета студентите от специалност „Социална педагогика“ трябва да усвоят голям обем от знания и да придобият различни умения, едно от които е способността за реализиране на доверително индивидуално общуване. Вземат се под внимание характеристиките на целевите групи, чиито представители най-често са в неравностойно положение, нискообразовани, от малцинствата, малолетни и непълнолетни, възрастни хора. Учтивата форма на обръщение „Виет“ тук се разглежда като пречка за установяване на доверителна комуникация, защото подчертава голямата дистанция между специалиста и клиента. С други думи, университетският преподавател може да си позволи да разговаря на „ти“ със студентите от специалност „Социална педагогика“, за да ги научи как да провеждат непринуден диалог с потребителите на социални услуги.

Научни статии – 2013г.

45. Дишкова, М. (2013) *За връзката между образованието на родителите и възпитанието на техните деца*. Сборник с научни статии „Формиране на гражданина и професионалиста в условията на университетското образование“. Втора книга. Том втори. Габрово, изд. „Екс-Прес“, Асоциация на професорите от славянските страни (АПСС), с. 199-206, ISBN 978-954-490-404-3.

В статията се прави задълбочен анализ на един друг аспект от изследването, включено в научната студия „Детската площадка – място за игра, бойно поле, борба за оцеляване на деца и родители или нещо друго“, а именно връзката между образованието на родителите и възпитанието на техните деца. Данните са много интересни и определено предизвикват силен научен интерес. Оказва се, че родителите, които имат висше образование, прекарват повече време с децата си на площадката, защото тяхната професия дава възможност за благоприятно работно разписание. Родителите със средно образование работят през повечето време, а след края на работния ден са прекалено уморени, за да излязат с детето. Родителите с педагогическо образование водят детето на площадката с възпитателна цел: да развива уменията си за общуване с връстниците; да се научи на колективни игри; да спазва определени правила; да избягва проявите на агресивно поведение, както своите лични, така и на другите деца. Прави впечатление, че високообразованите родители не влизат в конфликт с други родители, когато е налице проблемна ситуация. Те се опитват да решат проблема с адекватни мерки като виновният да се извини на пострадалия и после двете деца да се сдобрят. В предходни публикации, както и в научната монография се разглежда проблема за връзката между липсата на образование на родителя и ниската степен на възпитаност на неговото дете като сериозна предпоставка за появата на девиации в поведението. Резултатите, анализирани в статията са доказателство за това.

Научни статии – 2012г.

46. Дишкова, М. (2012) *Умението на социалния педагог да задава въпроси. Сборник с научни статии „Формиране на гражданина и професионалиста в условията на университетското образование“. СУ „Св. Климент Охридски“, Факултет по педагогика. Първа книга. Том втори. Габрово, изд. „Екс-Прес“, Асоциация на професорите от славянските страни, с. 318-323, ISBN 978-954-490-336-7.*

Умението за задаване на въпроси е основно за социалната работа. В статията се анализира проблема за нуждата от придобиване на това умение още в университета. Безспорно всяко умение се доразвива в практиката, но добрата основа е улеснение за всеки начинаещ специалист. Накратко се обобщава спецификата на междуличностно общуване и се посочва броя на потенциалните участници. Прави се кратък анализ на пречките в човешката комуникация и най-вече между социален работник (педагог) и клиент: усещане за амбивалентност или вътрешна съпротива спрямо получаването на помощ; наличие на обществени табута или теми за разговор, които са неудобни за обсъждане; клиентски опити за бягство от реалността; необходимост от подписване на договор, съдържащ клаузи, които смуцават клиента. Умението за комуникация включва различни компоненти, свързани не само с говорене, но и с изслушване. В научната публикация се прави много интересна и успешна интерпретация на функциите на въпросите от гледна точка на различни науки (логика, философия, лингвистика, психология, социална педагогика). Умението за задаване на въпроси означава: да зададеш правилния въпрос; да попиташ навреме; да използваш подходяща интонация; да споделяш, докато питаш, за да не се превърне диалогът в разпит; да получиш информация. Вместо заключение може да се направи извод, че умението да се задават въпроси намира значимо място в професионалната компетенция на социалния педагог и трябва да се придобие още по време на висшето образование.

47. Дишкова, М. (2012) *Кога социалният педагог придобива умението да комуникира. Годишник на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“-гр. Бургас. Том XXI, книга 2, Бургас, с. 230-235. ISSN 1312-1359.*

В статията се разглежда един особено актуален проблем, който засяга умението на социалния педагог за общуване. Още в увода на статията се прави опит да се очертаят

параметрите на съвременната социална работа. Следва кратък преглед на целевите групи и препратка към затрудненията на техните представители в общуването с околните. Подчертава се значението на умението за задаване на въпроси и интерпретация на получената информация. Комуникативните умения на социалния педагог са решаващи при изпълнение на професионалните му функции и е редно да се придобият и утвърдят още в рамките на университетското образование. Проведено е анкетно проучване сред студенти от специалност „Социална педагогика“; завършили специалността, които работят в социалната сфера; завършили, но не реализирали се по специалността; базови специалисти от социално-педагогически институции; клиенти на социални услуги. Анализът на получените резултати позволява да се направи заключение, че е нужно да се акцентира върху практическата подготовка на бъдещия социален педагог, особено когато се отнася до умения за директен контакт с клиентите.

48. Дишкова, М. (2012) *Детската площадка в големия и малкия град – прилики и разлики. Сборник доклади от Научно-практически форум „Педагогическото образование – кариерно развитие и конкурентоспособност“*, ISBN:978-954-92349-9-2, Бургас, 2-3.11.2012г., с. 199-205.

В тази статия продължава анализът на изследването, включено в студията „Детската площадка – място за игра, бойно поле, борба за оцеляване на деца и родители или нещо друго“ и в научната публикация „За връзката между образованието на родителите и възпитанието на техните деца“. Тук, обаче, става дума за разликите между детската площадка в големия и в малкия град. На първо място трябва да се спомене, че по отношение на агресивните прояви между децата, големият град е категоричен първенец. В малките населени места атмосферата е много по-спокойна, а това се отразява благоприятно на взаимоотношенията дете-дете, родител-дете, родител-родител. Финансовите изкушения са много по-малко, ако изобщо ги има, и това допълнително сваля напрежението. Децата се събират, за да си играят. Нещо повече, те се познават добре, а това важи и за родителите. Почти не им се случват нови запознанства. Ако две деца се скарат, след малко се сдобряват, без да се налага намесата на родителите. Напрежението в големия град явно се пренася и на детската площадка, където идват родители, изнервени от тежкия работен ден и се държат неадекватно, често и много агресивно. Не бива да се забравя, че децата копират поведението на родителите си. Недопустимо е на мястото за игра родителят да се държи като агресор с оправданието, че защитава интересите на детето си.

49. Дишкова, М. (2012) *Талантът за комуникация на социалния педагог. Академично списание „Управление и образование“ („Педагогика и качество на образованието“)*. Книга втора. Том 8. Бургас, с. 61-67. ISSN 13126121.

Социалният работник (педагог) работи с представители на различни целеви групи. Той говори, слуша, интерпретира, мълчи, задава въпроси, наблюдава и разчита невербалното поведение на клиента, декодира съобщения, анализира, консултира, взаимодейства с други специалисти, емпатира. Казано с други думи, социалният работник (педагог) постоянно комуникира. В основата на социалната работа стои индивидуалното общуване с клиента и уменията на специалистът в тази област са изключително важни. Диалогът между клиент и специалист не винаги върви гладко. Често възникват непредвидени ситуации, които изискват адекватна професионална реакция, а това е съществен компонент в комуникативните умения на социалния педагог. В статията се разглеждат етапите в процеса на общуване (подбор и кодиране на информацията, изпращане на съобщението, избор на честота или канал, редуциране на „шумовете“, получаване на информацията, декодиране и интерпретиране на данните) и основните участници в него (изпращач и получател). Индивидът винаги комуникира, дори когато

мълчи. Не винаги социалният педагог успява да преодолее бариерите пред ефективното общуване с клиента, което се дължи на най-различни причини. Както може да се каже, че социалната работа е призвание, така може да се допълни, че умението за общуване е дарба.

Научни статии – 2011г.

50. Дишкова, М. (2011) *Необходимост от специална подготовка на бъдещите специалисти – педагози за работа с деца с девиантно поведение. Сборник с научни статии „Педагогическата среда в университета като пространство за професионално-личностно развитие на бъдещия специалист“*. Втора книга. Том първи. Габрово, изд. „Екс-Прес“, Асоциация на професорите от славянските страни (АПСС), с. 362-367. ISBN 978-954-490-244-5.

В научната публикация се разглежда проблемът за девиантното поведение на учениците, както и необходимостта от подготвени специалисти за социално-педагогическа работа в тази сфера. Търси се степента на практическа подготовка на студентите от специалност „Социална педагогика“ и тяхната реална готовност за справяне с отклоненията в поведението на учениците. Споменават се някои най-често срещани методи за реакция, използвани от учителите, като игнориране на девиантното поведение на детето с надеждата, че то ще „отшуми“. Използването на подобни методи не само, че не решава проблема, но е възможно и да го задълбочи. Тревожно е отношението на някои учители към децата с девиантни прояви: те ги възприемат повече като дразнителни и пречка за провеждане на учебно-възпитателния процес, отколкото като нуждаещи се от социално-педагогическа подкрепа. Отново част от акцента пада върху взаимните обвинения за възпитателните грешки между родители и учители, както и липсата на диалог между тях.

Научни статии – 2009г.

51. Дишкова, М. (2009) *Девиантното поведение на децата през погледа на студентите от педагогически специалности. Сборник с научни статии „Хуманизация и демократизация на университетското образование“*. СУ „Св. Климент Охридски“, Факултет по педагогика, Габрово, изд. „Екс-Прес“, Асоциация на професорите от славянските страни (АПСС), с. 470-475. ISBN 978-954-490-072-4.

Анализира се различията в мненията на студенти от специалност „Социална педагогика“ и от други педагогически специалности относно работата с деца с девиантни поведенчески прояви. Веднага става ясно, че студентите от други педагогически специалности не са подготвени за преодоляване на социално-педагогически проблеми. Те не са способни да боравят умело с терминологията и подчертават нежеланието си да работят с трудни деца. Накратко се споменава необходимостта от уплътняване на свободното време на ученика, за което студентите смятат, че е изцяло задължение на родителя. Освен това, студентите не се обучават в умения за реализиране на общуване с родителите, което е задължително в съвременната обстановка в училище. Нещо повече, педагогическото взаимодействие между родител и учител заплашва да се превърне в реално противодействие. Студентите от педагогически специалности споменават, че в университета не учат как да възпитават, а как да обучават децата, докато бъдещите социални психолози придобиват умения за индивидуално общуване с тях.

4 октомври 2017г.
гр. Бургас

Подпис: .....
гл. ас. д-р Мария Дишкова/